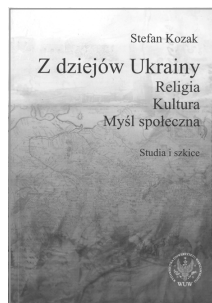

S.Kozak. Z dziejów Ukrainy: Religia. Kultura. Myśl społeczna: Studia i szkice. — Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2006. — 378 s.

Нова книжка відомого науковця, дослідника українсько-польських літературних, історико-культурних стосунків Степана Козака “Z dziejów Ukrainy: Religia. Kultura. Myśl społeczna”, якому в цьому році виповнилося 70, становить собою збірник статей, написаних автором упродовж кількох десятиків років. Тому її можна вважати в певному сенсі підсумковою. Ця праця присвячена насамперед тим явищам у царині української культури, що виразно сигналізують про їхню європейську закоріненість. Автор ретельно простежив шляхи, котрими ідеї та цінності європейських культур входили до української літератури й культури. Він намагається показати, як названі дві царини — релігія й культура — багато завдячують собі навзаєм. Скомпоновані в рецензованому томі статті висвітлюють багаті й різноманітні зв'язки української культури загалом із проблемами, мотивами, поетикою європейської культури. Книжка, що складається із двох основних частин, розкриває глибоко закорінені в українській культурі християнські традиції, а також вплив цих традицій на формування народу та його образу у світі. У праці аргументовано, на багатому фактичному матеріалі показано, як протягом кількох століть була нищена українська національна традиція: “Власне ту найдавнішу традицію, яка пов'язується із християнством святого Володимира та Київською Руссю, її культурою та державністю, два століття тому привласнила собі Москва, вписуючи ту традицію в історію Росії. Безперечно, раніше здійснено анексію: у 1686 році православному Київському метрополію було включено до Московського патріархату. Уніатський же костел та сформовану ним культурну традицію на теренах російської імперії в XIX столітті було майже цілковито ліквідовано. Останнього удару на Галичині завдала Радянська влада, застосовуючи кривавий терор проти духовенства та віруючих, зневажаючи рішення Берестейської унії на зорганізованому радянською владою церковному соборі у 1946 році”¹. Аналізуючи окреслені тут проблеми та їхні наслідки, автор розпочинає свою книжку

чотирма розділами, присвяченими християнській традиції (“Християнізація Русі та Кирило-Мефодіївська спадщина”; “Християнські коріння української культури”; “Підстави до єднання із Римським костелом”; “Берестейська унія: очікування та реальність”). У цих статтях наголошується вираженість рішення Володимира Великого щодо прийняття християнства, яке своєрідно завершило тривалий і тяжкий процес єднання східних слов'ян, закорінюючи їх водночас у візантійську культуру й відкриваючи ширший доступ до її спадщини. Автор слушно зазначає: “Приймаючи християнство східного обряду, мешканці українських земель стали причетними до грецької та римської культури, культури фракійських племен та народів Європи й Азії” (14). Наведімо тут думку І.Франка: “Почавши від кінця століття, від часів запровадження християнства постала руська писемність. За трохи неповні 250 років створено літературу, незрівняно багатшу, різноманітнішу й більш народну, аніж створив який-небудь інший народ Європи. Не забуваймо, що IX—XI століття в Західній Європі — то століття найбільшої темряви, що у тому часі в письменництві панувала латина й найбільші тогочасні уми полемізували в порожній схоластиці, що початки національних літератур Англії, Франції та Німеччини сягають середини XII століття, і тоді зрозуміємо місце тогочасної руської літератури [...]. Не без причини наші предки в читанні старих книг вбачали “духовну розкіш”, щось на зразок молитви й розвеселення серця”².

У наступній частині праці автор ставить також проблему самототожності східних християн, багатства їхніх традицій та обрядовості. У цьому контексті він також звертається до Берестейської унії, прагнучи доглибинно осмислити її у світлі наслідків і перспектив. Далі дослідник показує, як на основі християнських засад народжується переконання про право слов'янських народів на самовизначення. Так,

¹ Kozak S. Z dziejów Ukrainy: Religia. Kultura. Myśl społeczna: Studia i szkice. — Warszawa, 2006. — С. 344. Тут і далі переклад із польської наш. Сторінку видання вказуємо в тексті. — В.Н., В.С., К.Я.-К.

² Франко І. Збір. тв.: У 50 т. — К., 1983. — Т. 40. — С. 56.

у розділі “Prawda jako sacrum w twórczości Tarasa Szewczenki” автор переконує: правда мала величезне значення для романтиків, які, властиво, здали собі справу, що світом править закон сильнішого, а також зневолююча народи його політично-мілітарна потуга, і цього не треба приймати, а належить навіть постати супроти такої несправедливості. Цей мотив автор розкриває в розділах “W kręgu myśli i koncepcji Bractwa Cyryla i Metodego w Kijowie” і “Ukraiński mesjanizm romantyczny”. Як наголошено в розвідці, “у такому контексті тут представлена віра Миколи Костомарова у місйіне посланництво України, бо ж сконцентрована на духовній ідеї вітчизни та на етосі свободи, як категоріях, закорінених в історичному та метафізичному устроєві світу, має ж бо Україна всі прапори великої ідеї, яка підноситься понад народний партикуляризм” (222). Цінним бачиться також те, що в цілій праці простежується, як саме ідеї Гердера прокладали шлях на українському ґрунті і впливали на розвій національної ідеї. Її джерелом автор називає фольклор та козацькі літописи, неодноразово покликається на “Історію Русів” — ці твори, порушуючи історичні теми, сягали глибин народної пам’яті і пробуджували почуття єдності та незалежності. Показано, як саме впродовж століть українські еліти й сам народ зверталися до міфу козащини, міфу, що несе в собі такі цінності, як прагнення до волі, патріотизм, безкомпромісність, підпорядкування моральним нормам та оборону християнської віри: “Той міф, сформований у козацьких піснях і думках, розбуялий до небачених розмірів у творах романтиків у чисельних поетичних, прозових та драматичних творах, є — як і в епосі романтизму — джерелом снів про героїчну славу, про волю й велич, знярядям національного виховання, що пробуджує історичну уяву” (345), — наголошує дослідник. Він також визначає роль козащини як організації, котра не лише бореться за територіальну та релігійну єдність українських земель, а стає зародком правдивої державності, підставою для формування новочасної української свідомості.

“Надалі, однак, не спостерігаємо подій ширшого контексту, які б прокладали шлях переходу України від повізантійського середньовіччя до новочасності та природності ламання бар’єрів, заважали відкриттю України на тогочасну ренесансну та реформаційну Європу” (143), — додає автор.

У книжці подані різні концепції та заходи, що рано чи пізно мали зумовити незалежність Української держави. С.Козак аналізує місце

та значення, яке в цих процесах відіграла “Енеїда” І.Котляревського, праці М.Максимовича, М.Грушевського, І.Франка, показує, настільки важливу роль у формуванні української національної самототожності відіграла середньовічна культура (“Повість врем’яних літ”, “Руська правда”, “Слово о полку Ігоревім”, “Слово про Закон і Благодать”, “Повчання Мономаха”), братські школи й особливо ж Києво-Могилянська академія, урешті — інші нові здобутки на чолі із “Історією Русів”, котра стала потужною інспірацією для романтиків. Значну увагу дослідник приділяє аналізу взаємних впливів різних епох, наголошуючи: народ — це творець, сформований у невпинній опозиції до держав-завойовників. Водночас він зазначає, що майбутнє має бути скерованим до морального відродження й відповідно мобілізувати до діяльності задля його розвитку. Як зразок тут наводиться Франкова поема “Мойсей”, ідеї котрої зробили потужний вплив на тогочасних реципієнтів і відіграли істотну роль у формуванні їхньої самосвідомості. Належне місце у книжці знайшли також письменники, які доправили до своєрідного перевороту в літературі межі століть: “Київські неокласики являли собою явище, органічно пов’язане із пореволюційною ситуацією в Україні. Вони запевнили вітчизняній літературі тяглість подальшого розвитку, виступаючи в обороні понадчасових надбань культури. Найвидатніші осягнення західноєвропейської класики, починаючи від античності й завершуючи французькими парнасистами та німецькими експресіоністами, були пов’язані з народною літературною традицією. Дякуючи багатолітнім зусиллям, вони випрацювали індивідуальний та повнокровний спосіб мовнопоетичної експресії, збагачений духом гуманізму” (317), — наголошує автор. У книжці віднаходимо також одну з т. зв. предтечних (або ж “прекурсорських”, від 1998 р.) статей, присвячених модернізмові у творчості В.Винниченка. Дослідник активно зацікавлений також у проблемах зв’язку літератури з політичними подіями, тим, наскільки значущим був вплив політичної ситуації на мистецьку діяльність майстрів слова (Стаття “Ukraińska rewolucja 1917–1921 roku i jej poetyckie wizje oraz Ukraińscy poeci “rewolucyjnego symbolizmu”). Окремий розділ присвячено О.Довженкові, який “своїми геніальними фільмами зійшов на п’єдестал слави; він в історії світового кіномистецтва — безперечна велич. Велич, яку визначено як поступ у мистецтві, поступ, трактований як синтез свідомості людської та культурної, як долання або перевищення цивілізаційного бар’єру — такі

теоретики й історики кіно: Георг Садоул (Georges Sadoul), Левіс Якобс (Lewis Jacobs), Ігор Монтажу (Igor Montažu), Джон Говард Лавсон (John Howard Lawson), Лай Лейда (Lay Leyda) та інші” (318), — акцентує далі дослідник.

Два останні розділи книжки віддано постатям, які відіграли надзвичайно важливу роль у поширенні української культури в Польщі і світі. Перший із них — Олександр Лотоцький, професор студій Православної Теології у Варшавському університеті, а також керівник кафедри історії православних Слов'янських Церков та Румунської Церкви, співторець Українського Наукового Інституту у Варшаві. Другий — це наш сучасник Дмитро Павличко, поет, перекладач та есеїст, політик і дипломат, палкий прихильник польсько-

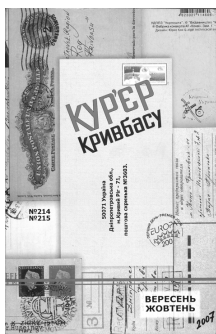
м. Варшава

українського єднання, почесний доктор honoris causa Варшавського університету.

У найновішій книжці Степана Козака проаналізовано чимало явищ, фактів, біографій та подій і зроблено це ерудовано та з неприхованим захопленням. Написана польською мовою, книжка наближає до польськомовного читача розлогий ареал дуже присутніх проблем України й тим самим допомагає досягнути своєрідності як власної історії, філософії, культури, так і сусідньої, братньої. Нова розвідка “Z dziejów Ukrainy: Religia. Kultura. Myśl społeczna” — це, отже, цінна розвідка для читача, зацікавленого глибинними проблемами української культури в її найширшому розумінні.

*Василь Назарук, Валентина Соболев,
Катерина Якубовська-Кравчик*

Наші презентації

Кур'єр Кривбасу. — 2007. — №214-215 (вересень-жовтень).

Проза представлена повістю Софії Майданської “Сподіваюся на Тебе” (завершення), Олега Солов'я “Танцююча зірка”, Володимира Яворського “Напівсонні листи з Діамантової імперії і Королівства Північної Землі” та оповіданнями Романа Рудюка. Драматургія — драмою-оперетою Василя Махна “Coney Island”. Поезія — добірками Богдана Бойчука “Пробираючись крізь сни”, Віктора Виноградова із книжки “Малювання Наркіса” та Уляни Глібчук “Не-знання”.

У “Витоках” — “Про дослідження родоводу Павла Тичини” Юрія Тичини, чотири оповідання Сергія Пилипенка (1923—1927) та шкід до його портрета Ростислава Мельникова, розвідка Василя Марка до 85-річчя І.Чендея, шість статей Ігоря Костецького з передмовою

Марка Роберта Стеха “Оглянувшись на півстоліття...”

У “SCRIPTIBLE” — статті Василя Голобородька “Національний колорит” чи національний зміст казкового нарративу”, Вол.Даниленка “Покоління в українській літературі ХХ — початку ХХІ століть”, Вол.Базилевського “Імпресії та медитації”, Вол.Цибулька “Філософ західної брами раю” (про Тараса Возняка), Ніли Зборовської (роздуми з приводу роману Є.Кононенка “Жертва забутого майстра”), Ігоря Бондаря-Терещенка “Переведи мене через made in”, Євгена Барана “Самодостатність літературознавчої ходи Степана Хороба”.

“Бодлерівські” поезії П'єра Жана Жува (1887—1976) зі збірок “Шлюб”, “Піт крові”, “Небесна речовина” переклав Олег Жупанський (розділ “Універс”).

В.Л.